

Jak pracować z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – zadania przedszkola i poradni psychologiczno-pedagogicznej

Katarzyna Leśniewska

Do polskich przedszkoli trafia coraz więcej dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Prawo gwarantuje im możliwość edukacji w warunkach, które są dostosowane do ich możliwości oraz potrzeb rozwojowych i edukacyjnych. Właściwe rozpoznawanie tych potrzeb i tworzenie środowiska odpowiedniego dla rozwoju dziecka to trudne zadanie przedszkola. Bez specjalistycznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej często niemożliwe do zrealizowania. Część przedszkolaków dodatkowo objęta jest wczesnym wspomaganie rozwoju dziecka (WWRD), które może być realizowane na terenie przedszkola, do którego uczęszcza dziecko lub na terenie innej instytucji (przedszkola, szkoły, poradni). Stanowi to z jednej strony wsparcie dla jego rozwoju, z drugiej zaś – aby pomoc miała charakter kompleksowy – wymaga koordynowania działań prowadzonych na jego rzecz. Dlatego też przedszkolom często potrzebne jest pomoc poradni psychologiczno-pedagogicznej, a nauczycielom – bliska współpraca ze specjalistami z tych placówek.

Nauczyciele, którzy napotykają na problem związany z dzieckiem, niejednokrotnie zachęcają rodzica do zgłoszenia się z nim do poradni psychologiczno-pedagogicznej w celu przeprowadzenia pogłębionej diagnozy. Część rodziców, odkrywając niepokojące przejawy funkcjonowania swojej pociechy, sama kieruje się do specjalistów z prośbą o wsparcie. W taki sposób do poradni trafia bardzo duża grupa dzieci. Pracownicy poradni nie nadążają z diagnozowaniem i wywiązywaniem się z innych zobowiązań. Rodzice skarżą się na długi okres oczekiwania na diagnozę. A kiedy wreszcie udaje się przebrnąć przez wszystkie procedury, problem wcale się nie kończy. Okazuje się, że opinie i orzeczenia wydawane przez poradnie nie są wystarczającą pomocą dla nauczycieli, dokumenty te nie spełniają ich oczekiwań, brakuje w nich konkretnych wskazówek do pracy dydaktycznej i wychowawczej z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi¹.

Ten opis sytuacji – być może nieco uproszczony – obrazuje, jak wielka jest potrzeba wsparcia przedszkola w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jak niezbędna jest zmiana dotychczasowych praktyk. Na pierwszy plan wysuwa się konieczność odejścia od działań o charakterze incydentalnym. Przedszkola potrzebują stałej współpracy, dzięki któremu będą mogły z jednej strony budować długofalowe strategie działania, a z drugiej wprowadzać autentyczne zmiany w obszarze pracy z dziećmi wymagającymi pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Taki sposób myślenia wymaga rzetelnego diagnozowania sytuacji każdej placówki w związku z obecnością uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, określania, co jest dla danego środowiska szczególnie trudne, poszukiwania skutecznych sposobów realizacji zadań oraz rozwiązań organizacyjnych, które będą służyć całej społeczności. Istotnym elementem jest doskonalenie nauczycieli – wpisane w potrzeby przedszkola i dzieci, uczęszczających do danego

przedszkola. Przy czym nie chodzi o doskonalenie rozumiane jako odbywanie wielu szkoleń, lecz jako wykorzystanie nabytej wiedzy i umiejętności do wprowadzania zmian w pracy całego przedszkola i pojedynczych nauczycieli.

Zadaniem poradni jest diagnoza dzieci, udzielanie im i ich rodzicom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, prowadzenie profilaktyki i wspieranie przedszkoli w wychowawczej, opiekuńczej i edukacyjnej funkcji (w tym w organizacji i realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, rozwiązywaniu problemów wychowawczych itp.). Od stycznia 2016 r. poradnie mają jeszcze jedno zadanie – wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek w rozwoju. Zgodnie z zapisami prawa wspomaganie polega na zaplanowaniu i przeprowadzeniu działań, mających na celu poprawę jakości pracy tych instytucji. Obok dotychczasowych zadań pracownicy poradni będą zobowiązani do bliskiej współpracy z nauczycielami, doskonalenia ich kompetencji, wspierania ich w pracy – np. pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, pracy wychowawczej czy współpracy z rodzicami. Dla wielu pracowników poradni konieczna jest więc zmiana dotychczasowego sposobu pracy i większe zintegrowanie innych wykonywanych przez siebie zadań z życiem przedszkola. Warto mieć świadomość, że zmiana zapisów prawa oznacza konieczność diagnozy pracy placówki (a nie tylko pojedynczego ucznia), podnoszenia kompetencji nauczycieli, wprowadzania zmian w pracy przedszkola, ze specjalistyczną pomocą pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Skoro regulacje prawne dają możliwość korzystania ze wsparcia poradni, pozostaje zadać sobie pytanie, jak to mogłoby wyglądać. Oczywiście jest, że poradnia nie zastąpi przedszkola w wykonywaniu jego zadań. Równocześnie bez współdziałania łatwo sobie wyobrazić sytuację, w której pomoc udzielana w przedszkolu, w ramach WWRD i w poradni bądź to powiela się (np. dziecko korzysta z pomocy logopedycznej w różnych miejscach), bądź pozostają obszary, w których dziecko pomocy nie otrzymuje (np. żadna z instytucji nie pomogła rodzicom wypracować strategii reagowania na autoagresywne zachowania dziecka). Równocześnie wsparcie ze strony poradni nie może ograniczać się do rozmów dotyczących pojedynczego dziecka. Każdy dyrektor przedszkola, jako osoba odpowiedzialna za organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jest świadom, że działanie to nie ogranicza się do prostej sumy problemów związanych z poszczególnymi dziećmi. W grę wchodzi kwestie organizacji pracy przedszkola i poszczególnych nauczycieli, dostosowania środków dydaktycznych, a niekiedy także budynku i otoczenia szkoły. Obecność uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi rodzi różnorodne interakcje między członkami całej społeczności przedszkola (dziećmi, nauczycielami, rodzicami, pracownikami niepedagogicznymi). Zatem na wyzwania związane z udzielaniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej trzeba patrzeć jakby z lotu ptaka, obejmując perspektywę całej placówki. W tym zakresie pomocą może służyć pracownik poradni, który podejmie się roli wspomagającej.

1 Fila J., Matuszczak K., Rybińska A., Wasilewska O., Zielonka P., (2015), *Raport z ewaluacji bieżącej projektów konkursowych Działania 3.5 POKL. Uwarunkowania i efekty wspomagania pracy szkół i przedszkoli*, Warszawa: IBE, s. 6.

Pracownicy poradni są ważnym zapleczem dla przedszkola. Mają wiedzę wynikającą z diagnozy poszczególnych uczniów (nomen omen ta diagnoza i zalecenia będą tym wartościowsze, im lepiej pracownik poradni będzie widział, jak funkcjonuje dziecko w środowisku swojego przedszkola). Ich obecność w przedszkolu może uprościć pewne działania diagnostyczne, bowiem właściwie poprowadzone rozpoznanie wskaże te dzieci, które rzeczywiście potrzebują pogłębionej diagnozy. Pracownicy poradni mogą stanowić wsparcie placówki w rozpoznawaniu potrzeb i możliwości dzieci, ale także pomóc diagnozować wyzwania pojawiające się w związku z obecnością dzieci ze specjalnymi potrzebami, analizować przyczyny problemów. Obecnie do poradni w celu uzyskania diagnozy gotowości szkolnej trafia duża grupa 6-latków. Pracownik poradni może pomóc zdiagnozować przyczynę takiego stanu rzeczy (być może w grę wchodzi obawy rodziców bądź nauczycieli związane z tym, czy dziecko poradzi sobie w szkole, może to świadomość, że potrzebne jest wypracowanie działań osławających dziecko z rzeczywistością szkoły i stworzenie „pomostu” pomagającego w przejściu do nowej rzeczywistości itp.) Jeśli mamy w przedszkolu osoby z nadpobudliwością i z zespołem Aspergera, które wywołują konflikty wśród dzieci, to pracownik poradni może towarzyszyć w rozpoznaniu, czy jest to problem zaczynający się w momencie doboru dzieci do grup, czy przyczyną jest niedostatecznie efektywna opieka spowodowana kwestiami organizacyjnymi (np. organizacja przestrzeni przedszkola, duża zmienność osób zajmujących się dziećmi) lub kompetencyjnymi (np. wiedza, doświadczenie i umiejętności poszczególnych nauczycieli i specjalistów), a może niespójnością działań (np. brak strategii reagowania na powtarzające się zachowania dzieci) albo złym nastawieniem poszczególnych członków społeczności (np. stereotypowym lub wrogim postrzeganiem dzieci z dysfunkcjami przez nauczycieli, rówieśników bądź rodziców) itd.

Drugim etapem pracy powinno być wspólne przyjrzenie się, jakie zmiany są konieczne, co w pierwszej kolejności powinno zostać zmodyfikowane, aby pomoc psychologiczno-pedagogiczna była skuteczniejsza. Przy czym warto mocno podkreślić, że to wcale nie oznacza, że przedszkole buduje ofertę pomocy od początku. Być może w ostatnim czasie przedszkole wypracowało skuteczne sposoby włączania dzieci z niepełnosprawnością do grup. W związku z tym nauczyciele obserwują znacząco mniej zachowań agresywnych, manifestujących się odrzucaniem czy izolowaniem dzieci z dysfunkcjami przez rówieśników i przejawów agresji słownej czy werbalnej ze strony dzieci ze specjalnymi potrzebami. Przedszkole osiągnęło sukces w obszarze budowania postaw tolerancji u swoich podopiecznych. Natomiast podczas spotkań z rodzicami nadal obserwuje się pewien niepokój – wprawdzie przestali się obawiać o bezpieczeństwo swoich pociech, ale niektórzy z nich nadal nie są pewni, czy obecność dzieci z niepełnosprawnością (np. z upośledzeniem umysłowym) nie wpływa negatywnie na rozwój intelektualny ich dzieci. Taka dia-

gnozja pozwoli ukierunkować pracę przedszkola tak, aby niwelować niepokój rodziców, umożliwiać im dostrzeganie postępów własnych dzieci, dawać pole do kreowania rzeczywistości przedszkola, pomóc przekraczać stereotypowe postrzeganie osób z niepełnosprawnością. Współpraca z pracownikiem poradni na tym etapie będzie polegała na rozmowie, dzięki której łatwiej dotknie się istoty problemu, dostrzeże czynniki dotychczas niezauważone przez przedszkole i rozwiązania, których pracownicy dotychczas nie brali pod uwagę.

Kolejny etap to zaplanowanie i wprowadzenie konkretnych zmian w przedszkolu. Być może okaże się, że nauczyciele powinni wziąć udział w szkoleniach, konsultacjach – tu wsparciem może okazać się wiedza specjalistyczna pracowników poradni. Dodatkowo jest to niepowtarzalna okazja, żeby stworzyć spójną ofertę pomocy poradni i przedszkola, podzielić się zadaniami, przeanalizować możliwości. Zarówno przedszkole, jak i poradnia udziela pomocy psychologiczno-pedagogicznej, dlatego warto więc łączyć siły. Poradnia ma wspomagać edukacyjną, wychowawczą i opiekuńczą rolę przedszkola – to okazja do określenia, jakiej pomocy w tym zakresie będą potrzebować jego pracownicy, i szansa na realizację tego wsparcia w sposób systematyczny (a nie w formie pojedynczych, „wyzolowanych” szkoleń – jak to często dotychczas się odbywało). Natomiast najważniejszą rolą pracownika prowadzącego wspomaganie na tym etapie będzie podtrzymywanie pracowników przedszkola w zmianach (wdrażaniu nowych strategii pracy) i wspólnym uważnym śledzeniu, które zmiany okazują się skuteczne. Ważne jest, aby zespół nauczycieli miał odwagę otwarcie rozmawiać o tym, co się udaje, a co nie. Tylko w taki sposób można sprawdzić efektywność podejmowanych wysiłków. Obecność pracownika z poradni ma pomóc nauczycielom w analizowaniu doświadczeń i poprawie sposobów pracy.

I wreszcie ostatni etap posumowania i refleksji, która będzie służyła planowaniu dalszej pracy nauczycieli. Być może już samodzielnej, bez tak intensywnej współpracy z pracownikiem poradni. Pracownicy przedszkola i poradni pracowali wspólnie przez dłuższy czas (rok... może dłużej), a teraz wspólnie zastanawiają się, jakie efekty udało się osiągnąć. Przedszkole ma szansę wyciągnąć wnioski oraz zdecydować, jaką drogą podąża do dalszego rozwoju. Zyski z takiego sposobu pracy są dość jednoznaczne – placówka przechodzi od działań incydentalnych do działań systematycznych, w związku z czym pracuje bardziej efektywnie. Otrzymuje znacznie głębsze wsparcie niż tylko zapisy w dokumentach przygotowanych przez poradnię (orzeczeniach i opiniach). Poradnia może formułować zalecenia do pracy z dziećmi w sposób bardziej adekwatny do rzeczywistości konkretnego przedszkola i bierze odpowiedzialność za wsparcie nauczycieli w realizacji tych zaleceń. Działanie staje się kompleksowe, a dyrektor przedszkola i rada pedagogiczna stają się kreatorami procesu zmian i mogą prowadzić działania rozwojowe w swojej placówce.